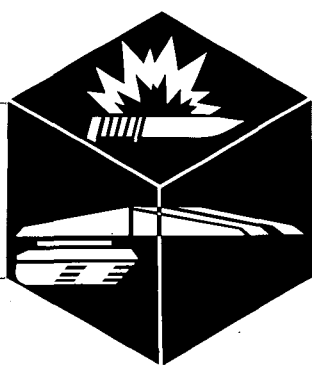

האם באמת בלתי עביר?

רס"נ ישראל*

זיות הצרפתיות וחיל המשלוח הבריטי. בתנועה זו תכנן את ניתוק חילות אלה ממרחבי צרפת ומפריז לאחר שיימשכו לתוך בלגיה בעקבות מתקפה גרמנית מקדימה דרך הולנד ובלגיה — תכנית "אבחת מגל" (מפה מס' 1). כל תכנית אחרת לא הייתה מביאה להבסת בעלות הברית במערב. גם הערכות המטכ"ל הגרמני חזו רק הישגים מקומיים ושחיקה מרובה של כלים וחילות.

כשהוחל בהגשמת התכנית, הייתה דאגה רבה במטכ"ל הגרמני. דרכים צרות ומפותלות, גשרונים ובורות ייקשו מפוצצים (בידי חילות בלגיים נסוגים) עיכבו ושיבשו את תנועת הטנקים. תקלות אלה רק מדגישות את צרות המוחין של המגן. ניתוח נכון של הקרקע, פריסה והגנה פיסית על מעברים הכרחיים, היו מאפשרים לצרפתים ולבלגים לסכל את תכניתו הגאונית של פון מנשטיין. יתרה מזאת: טורים ארוכים של טנקים, רק"ם וכלי רכב אחרים היו מטרות טובות לחיל האוויר הצרפתי, אף כי היה נחות. אולם כאשר רווחת תפיסה הדוחה מחשבה מקורית, גם ידיעות מודיעיניות, והיו ידיעות כאלה, אינן זוכות לתשומת הלב הראויה. הסיור האווירי אינו מקצה די משאבים לגזרה, והטורים הארוכים והדחוסים יכלו להתנהל לאיטם ולהגיע לפתע במקומות הפריסה בדרום. לרפיון הידיים הוסיף כנראה זכר התמרונים ב-1938, שבהם תקף את ההגנה הצרפתית כוח מדומה ובו שבע דיביזיות ומחץ אותה לחלוטין. תוצאות תמרון זה היו כה חד-משמעיות עד כי מפקדים בכירים בצבא הצרפתי עמדו על כך שלא תפורסמה, פן תגרומנה לדאגה בקרב הגייסות.

נחטא לאמת, אם נבודד את חבל הארדנים עם ריכוזי הכוחות שבו מתמונת המצב הכללית. ריכוזי כוחות גרמניים ניצבו גם מול "קו מאזינו" —

בין המאה השש-עשרה למאה השמונה-עשרה נערכו כמה מסעות צבאיים מוצלחים דרך הארדנים, אולם על התפיסה הצרפתית לגבי חבל זה השפיע דווקא המאמץ הצרפתי הכושל שנעשה במלחמת העולם הראשונה. גם המרשל פטן התייחס אל הארדנים כאל שטח בלתי עביר (אולם הוא הוסיף הסתייגות שנשכחה "בתנאי שיוקם שם מערך מיוחד"). מפליא הדבר שהמודיעין עין ההנדסי הצרפתי לא טרח לבדוק לאשורן הנחות אלה.

אמנם ישנם בארדנים שטחים בלתי עבירים, אם בשל תלילותם ואם בשל האופי הטרשי של הקרקע. יש בחבל מצוקים ומעברים הכרחיים בתוך גיאית ות מיוערים ומפותלים, אולם תכונות קרקע אלה הן רק בקצת מהחבל, בעוד שהרמה הגבוהה של הארדנים, עם היותה מכוסה בקטעי יער, נוחה מאוד לתנועת טנקים. כיסוי הצמחייה (קצתה עבותה) לא רק שלא היה מכשול עבירות, אלא אף סיפק מסתור למאות טנקים ולאפלי כלי רכב אחרים.

גם במטה הגרמני לא הייתה פתיחות מיידית לרעיונות נועזים. התכנון הראשון של המתקפה התבסס, פחות או יותר, על "תכנית שליפן" מלפני מלחמת העולם הראשונה, שעיקרה הבקעה במאמץ עיקרי דרך בלגיה לצרפת ואיגוף של פריז ממערב. מלחמות גנרלים לא חסרו גם במטה הכללי הגרמני, אולם בסופו של דבר הצליח הגנרל אריך פון מנשטיין לשכנע את היטלר ואחר-כך את המטכ"ל הגרמני, ביתרונות התכנית שלו.

הערכתו של פון מנשטיין הייתה הפוכה מזו של המטכ"ל הצרפתי. מנשטיין העריך שהארדנים יכולים להיות חבל-מפתח בתכנון המתקפה על צרפת. הוא תכנן ריכוזי חילות בהסתר בחבל זה, וממנו הסתערו לעבר סֶדָן, בתנועת איגוף מכרעת של מיטב הדיבי-

הגישה העקיפה בהתקפה העסיקה את הוגי הרעות הצבאיים כמעט בכל הדורות. אף כי היו מודעים לקשיים ולסיכונים הכרוכים בגישה זו, ראו בה המומחים הצבאיים חלק בלתי נפרד מעקרונות ההפתעה. כלומר ההפתעה מבוססת לא רק על עיתוי מתאים אלא גם על המקום שבו אין האויב מצפה למתקפה. כללים אלה נלמדים בכל צבא מודרני ונתפסים כמוכנים מאליהם, אך באופן מעשי, עקב נסיבות שונות, אנו עדים להזנחה של עקרונות אלה או חלק מהם, מכמה סיבות: שיקולי מהירות תנועה, ריכוז כוחות, אפשרויות פריסה, ריכוז עצמת-אש, שיקולים לוגיסטיים כגון, אפשרות הנעת דרגים ועוד. שיקולים אלה עלולים להאפיל על עקרונות היסוד, והמתכננים, המתפתלים בקשוי התכנון והיישום המבצעי, מחליטים לא פעם לוותר על עקרונות מסוימים משום שלדעתם אי אפשר לבצעם ושורה של החלטות ופקודות "מתאימה" את התכנית למציאות.

להלן נבחן שתי דוגמאות מן ההיסטוריה הצבאית, שבהן נאלצו צבאות שונים להתמודד עם בעיות עבירות קרקע. האחת ממלחמת העולם השנייה והאחרת ממלחמת ששת הימים.

הפריצה מבעד לארדנים

הערכת יכולת העבירות באזור יער הארדנים הייתה בערב פרוץ מלחמת העולם השנייה מפתח להיערכות הכוחות הגרמנים והצרפתים בזירה כולה.

* קצין בחיל ההנדסה.

לקבטיה, וגדוד טנקים עם פלוגת חרמ"ש נעו דרך שכם לערבה, לתקוף את הכוח שעסק בכיבוש יעבד. הכוחות הירדניים שהתקדמו בשני הצירים הללו הצליחו להשתלט על הצמתים (צומת ערבה וצומת קבטיה) ולהסיג משם חסימות וכוחות סיור שנאחזו בהם. בהמשך נעו הירדנים לתקוף בכיוון יעבד ובעיקר בכיוון בורקין וג'נין. הטנקים הירדניים מכיוון קבטיה תקפו צפונה כאשר חטיבת השריון של משה הייתה ערוכה לכבוש את ג'נין מדרום ועורפה לקבטיה.

במצב זה נאלצה החטיבה לפנות לאחור ולהחליף את עמדותיה לעמדות הגנה לעבר קבטיה (מפות 3, 4). בעוד הירדנים עוברים ממגננה למתקפה עם בוא חטיבה 40 לזירה, תקפה חטיבת השריון של אורי בגיזרת דיר אבו דעוף ופילסה לעצמה נתיב באפיק צר וטרשי שהירדנים העריכוהו כבלתי עביר. מדרגות סלע וגדות תלולות של האפיק אמנם יצרו את הרושם שקטע זה אינו עביר כלל, אולם הסתבר שבהכשרה מאומצת וביזמה אפשר היה לגבור על

שהצליח צבא זה לגייס במלחמה זו, וכן בשל הערכת הקרקע הנכונה שאפשרה להניע כוחות ניידים ומשוריינים בדרכי עפר וקרקע רוויי מים (בשל מזג-האוויר הסוער). אירוע זה התרחש כאשר לבעלות הברית הייתה עדיפות מוחלטת בכל התחומים, כולל שליטה מוחלטת באוויר (לכן הייתה ההתקפה במזג-אוויר חרפי). מבחינת בעלות הברית שוב הייתה כאן הערכת קרקע מוטעית, ובעקבותיה פריסה דלילה של כוחות בגזרה זו.

דוגמה לניצול תנאי שטח למבקעים ולהתקפות פתע ניתן למצוא בקרבות השריון בעמק דותן ובצפון השומרון במלחמת ששת הימים. פיקוד הצפון הפעיל בגזרה זו שתי חטיבות שריון וחטיבת חי"ר אחת. חטיבת השריון של משה תקפה מצפון ומצפון-מערב. כוח אחד השתלט על אל יאמון, כפר דן ובורקין וחדר באיגוף דרומי לג'נין. כוח אחר מחטיבה זו השתלט על יעבד. בתגובה על התקפות אלה נעה חטיבת השריון 40 הירדנית מגשר דאמיה, גדוד טנקים וגדוד חרמ"ש נעו דרך טובאס

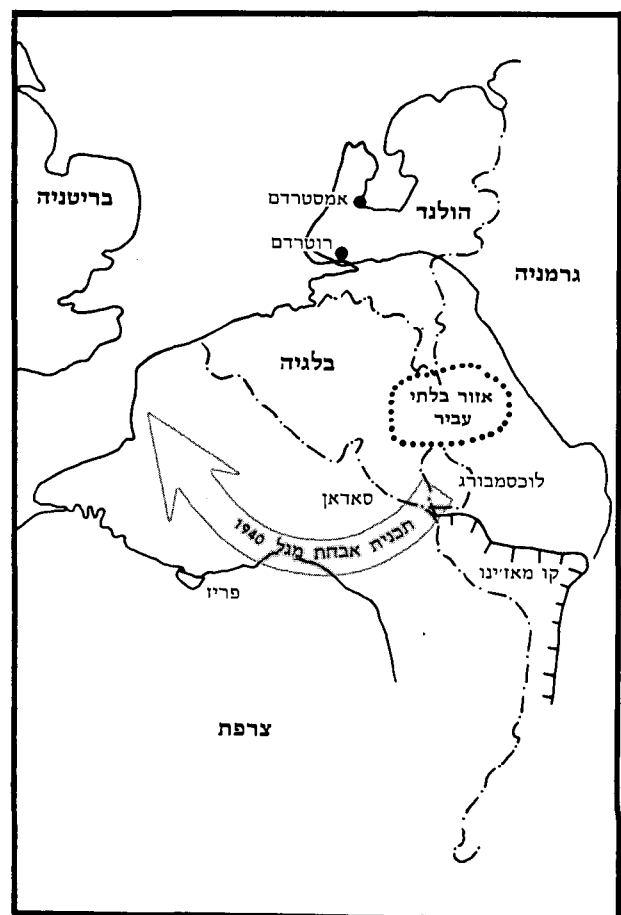
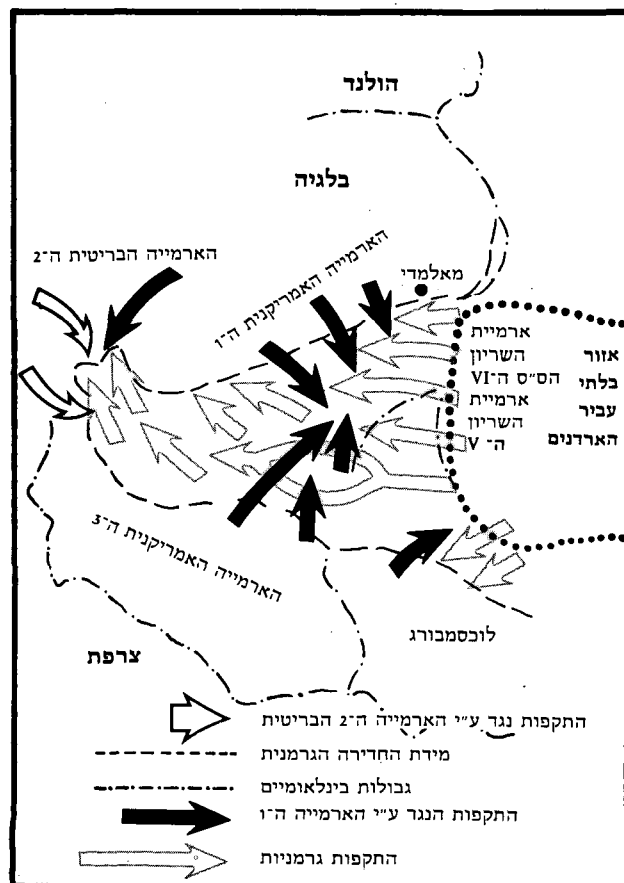
שממזרח לארדנים, ובעיקר משך את תשומת לבן של בעלות הברית ריכוז הארמיות בגבול הולנד-בלגיה, שיצר את הרושם (בתיאום עם מסך ההטעייה של המודיעין הגרמני) כי "תכנית שליפן" ממלחמת העולם הראשונה, חוזרת על עצמה.

אך חבל הארדנים תעתע בבעלות הברית פעמיים במהלך מלחמת העולם השנייה. עד כה דובר על מתקפת המחץ הגרמנית על צרפת ב־1940, אך ב־16 בדצמבר 1944 שוב עלה המסך על אפיזודת הפתעה בחבל זה. 250 אלף חיילים, בהרכב של שלוש ארמיות, רוכזו בהסתר בחבל מיוער ו"בלתי עביר" זה והלמו בהפתעה, בעיצומו של החורף, במערך הדליל של הארמייה הראשונה האמריקנית. (מפה מס' 2).

ניצול חוזר זה של תכונות הקרקע איפשר לערוך פריצה של 80 ק"מ בעומק מערך בעלות הברית ולשבש את ההתקדמות בחזית המערב במשך כש־שה שבועות.

הצלחה גרמנית זו ראויה לתשומת לב, כי מדובר במצבור הכוח האחרון

מפה מס' 2

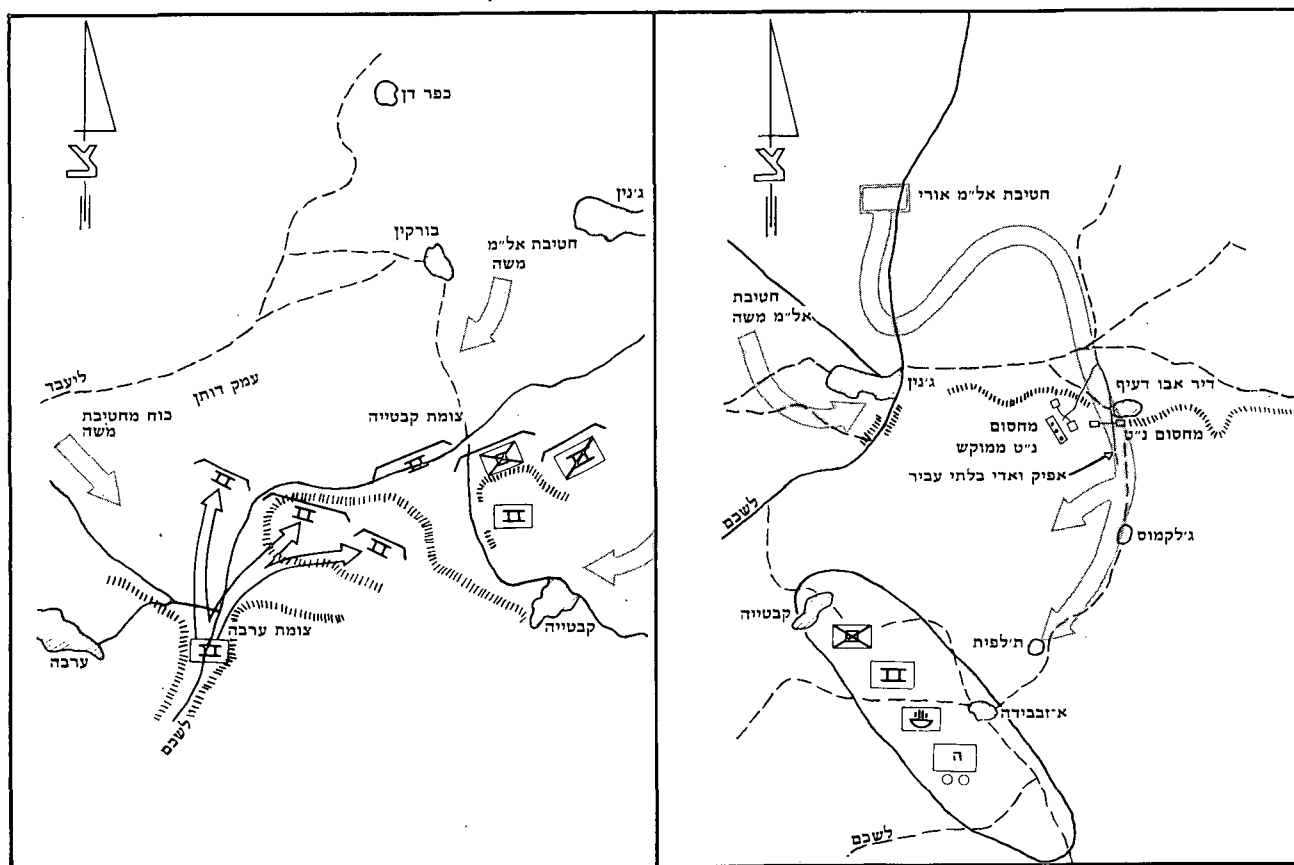
מכשולים אלה.

חדירה זו אפשרה לחטיבה להגיע לתלפית, להשתלט על רכסי זבבדה ובכך לחסום את ציר קבטיה. בעקבות אירועים אלה שוב התהפך הגלגל, וחטיבה 40 מצאה עצמה מותקפת מן האגף על-ידי חטיבת שריון נוספת. במצב החדש פסקה היוזמה ההתקפית של הירדנים, והם החלו להסיג את כוחותיהם מקבטיה לכיוון מחסום ער-בה. רק שתי מחלקות טנקים הצליחו להיחלץ. הכלים האחרים הושמדו או ניטשו. הכוח הירדני שבצומת ערבה הצליח לסגת בצורה מאורגנת יותר, לכיוון סילת אידהר ושכם.

חטיבת אורי הוסיפה לתקוף לכיוון טובאס ומכאן לשכם, וחטיבת משה השלימה את כיבוש צומת קבטיה וערבה. הירדנים לחמו היטב, אך לא השכילו לנצל את מבנה השטח להגנת השומרון הצפוני בצורה יעילה. אמנם הוצבו חסימות בפתחי צירים עיקריים, לדוגמה צומת קבטיה וצומת ערבה, אולם לא הוערכה כראוי אפשרות התנועה בוואדיות. גם אותו ואדי שבו חדרה החטיבה של אורי היה חסום בכמה קוביות בטון לא מזוין, אך בהעדר הגנה על-ידי כוחות נותר למעשה אגף חשוף, שנוצל במלואו על ידי כוחותינו.

מחקר מקיף ויסודי

כל עוד יהיו קרבות בין כוחות ניידים ומשוריינים, תהיה הקרקע ותכונותיה גורם דומיננטי בלחימה. יכריע לא הצד שבידיו נשק מתוחכם יותר, אלא הכוח שישכיל לנצל היטב את תכונות הקרקע לצורכי מתקפה והגנה כאחת. על בעיות הקרקע לא תמיד יוכלו להשיב כוחות סיור באלתור של הרגע האחרון, מה גם שלרוב הם חסרים את האמצעים והידע הדרושים לכך. רק מחקר מקיף ויסודי של המודיעין ההנדסי ומודעות מצד הגורמים השונים לפוטנציאל הגלום במחקר זה — יבטיחו הכרעה במספר אבדות מזער.

מפה מס' 3

מפה מס' 4